

Janusz Rowiński, Małgorzata Bulkowska

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie

POLSKI EKSPORT PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH NA RYNEK UE

POLISH EXPORTS OF AGRI-FOOD PRODUCTS TO THE EU MARKET

Słowa kluczowe: handel artykułami rolno-spożywczymi, saldo obrotów handlowych, intensywność eksportu, jednolity rynek europejski

Key words: agri-food trade, trade balance, intensity of exports, Common European Market

Synopsis. W artykule podjęto próbę odpowiedzi na dwa pytania: jaką pozycję zajmują obecnie polskie produkty rolno-spożywcze na jednolitym rynku europejskim oraz czy wzrost polskiego eksportu rolno-spożywczego na jednolitym rynku europejskim w okresie członkostwa w UE jest zjawiskiem wyjątkowym, świadczącym o szczególnych umiejętnościach polskich eksporterów, czy też nie różni się od osiągniętego przez inne kraje, które wraz z Polską lub później wstąpiły do UE.

Wstęp

Ze względu na brak porównywalnych danych statystycznych za dostatecznie długi okres, nie można było wykonać wiarygodnych analiz odpowiadających na pytania: jaką pozycję, na jednolitym rynku europejskim, zajmują obecnie polskie produkty rolno-spożywcze oraz czy wzrost polskiego eksportu rolno-spożywczego na tymże rynku w okresie członkostwa w UE jest zjawiskiem wyjątkowym. Obecnie, gdy Eurostat (Urząd Statystyczny Wspólnot Europejskich) opublikował dane o handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi 27 krajów członkowskich za lata 2000-2010, można pokusić się o odpowiedź. Interpretując statystyki Eurostatu należy jednak zachować ostrożność. Wprawdzie opublikowane dane są opracowane przez urzędy statystyczne krajów członkowskich zgodnie z jednolitymi wytycznymi metodycznymi i powinny być porównywalne, ale okazuje się że dane dla Polski różnią się od ogłaszanych przez Główny Urząd Statystyczny. Nie jest wykluczone, że podobne różnice występują w innych krajach. To jednak nie powinno mieć większego wpływu na wnioski formułowane na podstawie przeprowadzonej analizy, gdyż tendencje rozwojowe ustalone na podstawie obu serii danych są niemal identyczne.

Pozycja unijnego rynku artykułów rolno-spożywczych

Jednolity rynek europejski (JRE) jest największym regionalnym rynkiem tych artykułów. Tworzą go państwa członkowskie Unii Europejskiej (UE), a handel między nimi odbywa się bez żadnych ograniczeń i opłat. Udział rynku unijnego w międzynarodowym handlu artykułami rolno-spożywczymi zarówno w imporcie, jak i eksporcie wynosił nieco ponad 40% (tab. 1).

Rynek USA jest 4-krotnie od niego mniejszy. Zrozumiałe są zatem starania krajów, które nie należą do UE o uzyskanie łatwego dostępu do rynków rolno-spożywczych krajów Wspólnoty. Przebieg przedłużających się negocjacji handlowych Rundy Milenijnej WTO, świadczy o ich dużej determinacji i wysiłkach, aby „rozmontować” mechanizmy chroniące JRE przed konkurencją artykułów rolno-spożywczych wytwarzanych w krajach niebędących członkami UE [Porozumienie w sprawie... 1996]. Konsekwencje ułatwienia dostępu będą poważne i mogą wpłynąć niekorzystnie na handel między

Tabela 1. Udział UE w handlu światowym produktami rolno-spożywczymi

Table 1. EU share in world trade in agri-food products

Kraje/ Countries	Eksport [%]/Export		Import [%]/Import	
	2000	2007	2000	2007
UE-27	42,99	44,95	40,38	44,83
UE-15	40,78	40,97	37,69	40,52
UE-12	2,21	3,99	2,69	4,31
Polska	0,62	1,46	0,72	1,14
USA	13,35	10,75	10,13	8,26
Holandia	7,25	7,72	4,04	4,39
Niemcy	5,82	6,56	8,07	7,79

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO
Source: own study based on FAO

Tabela 2. Obroty produktami rolno-spożywczymi państw UE
Table 2. EU trade in agri-food products

Kraje/Countries		Eksport [mln euro]/Export [mln EUR]				Import [mln euro]/Import [mln EUR]			
		do UE-27/intra EU-27		poza UE-27/extra EU-27		z UE-27/intra EU-27		spoza UE-27/extra EU-27	
		2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
UE-12	wartość/value	5746	27 765	2961	7883	6779	29 018	3520	4971
	2009/2000	4,83		2,66		4,28		1,41	
UE-15	wartość/value	144 322	222 170	45 029	68 852	138 027	217 894	55 826	82 031
	2009/2000	1,54		1,53		1,58		1,47	
UE-27	wartość/value	150 068	249 935	47 990	76 735	144 806	246 912	59 347	87 003
	2009/2000	1,67		1,60		1,71		1,47	

Zródło: opracowanie własne na podstawie Eurostatu
 Source: own study based on Eurostat

krajami UE. Jednak dopiero wejście w życie uzgodnionych liberalizujących przepisów ujawni rzeczywisty wzrost eksportu krajów, które nie są członkami UE. Należy zauważyć, że wprowadzenie postanowień Rundy Urugwajskiej, liberalizujących handel międzynarodowy artykułami rolno-spożywczymi nie zastrzyło konkurencji między artykułami produkowanymi w państwach członkowskich a importowanymi spoza obszaru Wspólnoty [Rowiński 2008]. Świadczy o tym wzrost udziału importu z innych krajów członkowskich w imporcie rolno-spożywczym UE ogółem w obecnej dekadzie (tab. 2).

Polska stając się członkiem UE znalazła się zatem na rynku wciąż jeszcze dobrze chronionym przed konkurencją krajów niebędących członkami UE (wyjątkiem są niektóre grupy produktów, przy tym najważniejszą z nich są owoce i warzywa). Jest to równocześnie rynek o bardzo rozwiniętym handlu rolno-spożywczym między krajami członkowskimi. Obroty między nimi stanowią bowiem ok. 80% importu rolno-spożywczego ogółem, co jest chyba najdobitniejszym dowodem skutecznej ochrony przed konkurencją z zewnątrz, a równocześnie ważnym powodem, dlaczego inne kraje tak walczą o łatwiejszy dostęp do rynku UE.

Pozycja nowych członków na rynkach rolno-spożywczych UE

Z danych w tabeli 2, w której kraje członkowskie podzielono na „stare” (UE-15), będące członkami przed 1 maja 2004 r. i „nowe” (UE-12) wynika, że włączenie „nowych” krajów w strukturę JRE nie zakłóciło równowagi popytowo-podażowej na rynku unijnym i nie ograniczyło eksportu wewnątrzunijnego krajów „starych” UE. Wręcz przeciwnie, w latach 2000-2010 szybko wzrastał eksport wewnątrzunijny artykułami rolno-spożywczymi również krajów UE-15. W okresie tym eksport rolno-spożywczy UE-15 wzrósł z ok. 190 do ponad 290 mld euro (prawie o 50%), z tego eksport wewnątrzunijny (intra-EU) o 78 mld euro, a do krajów niebędących członkami (extra-EU) tylko o 24 mld euro.

Inne niż w tabeli 2 aspekty sytuacji istniejącej w 2000 r. (kilka lat przed wstąpieniem do UE) i w 2010 r. (siedem lat po wstąpieniu) pokazano na rysunkach 1 i 2. Z danych na rysunku 1 wynika, że wprawdzie udział krajów UE-12 w eksporcie do innych krajów UE w tym okresie wzrósł, ale nadal jest niewielki. Z państw UE-12 w 2010 r. na pierwszym miejscu wśród eksporterów znajduje się Polska (wśród UE-27 zajmuje dopiero ósme miejsce), ale jej udział w eksporcie na JRE wyniósł zaledwie 4% i był niewiele wyższy niż Austrii i Irlandii. Udział Węgier i Czech w eksporcie intra-UE kształtował się w wysokości poniżej 2%, a pozostałych nowych członków był jeszcze mniejszy.

O braku zagrożenia ze strony nowych krajów członkowskich świadczą również dane zaprezentowane na rysunku 2. Jedyne dwa kraje UE-12 – Polska i Węgry – miały w roku 2010 dodatni bilans obrotów artykułami rolno-spożywczymi z innymi krajami UE. Dodatni, aczkolwiek bliski zeru bilans obrotów miała także Bułgaria. Wartość importu artykułów rolno-spożywczych pozostałych dziewięciu krajów była wyższa niż wartość ich eksportu. Saldo handlu rolno-spożywczego krajów UE-12 z innymi krajami członkowskimi było ujemne i wyniosło w 2009 r. ok. 1,2 mld euro.

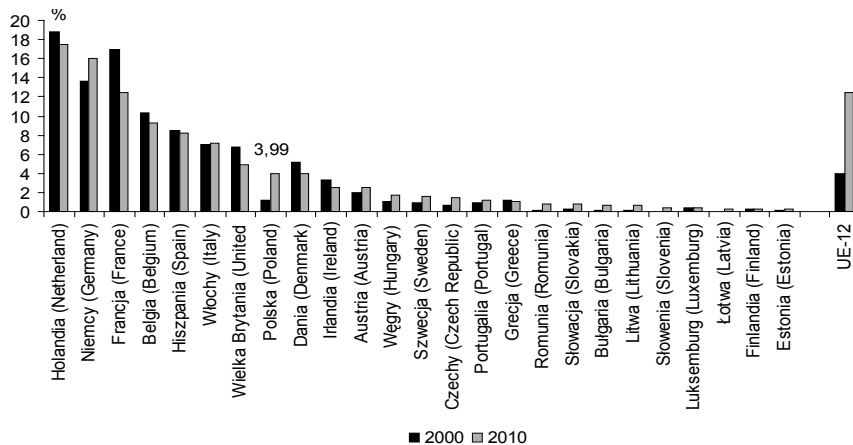
Tabela 3. Średnia stopa wzrostu eksportu i importu rolno-spożywczego ogółem
Table 3. The average growth rate of total exports and imports in agri-food products

Kraje/ Countries	Eksport/Export		Import/Import	
	2000-2003	2004-2010	2000-2003	2004-2010
Polska/PL	12,84	19,41	2,75	18,44
UE-11	9,38	17,8	10,77	15,35
UE-12	10,44	18,26	8,46	16,15
UE-15	4,69	5,09	4,35	5
UE-27	4,95	6,05	4,55	5,8

Zródło: jak w tab. 2
 Source: see tab. 2

O braku zagrożenia ze strony nowych członków świadczy także tempo wzrostu eksportu artykułów rolno-spożywczych państw UE-15, które w latach 2004-2010 kształtowało się na poziomie średnio 5,1% rocznie, czyli było większe niż w latach 2000-2003 (średnio 4,7% rocznie), a także bardzo wysoki wskaźnik wzrostu importu *intra-EU* nowych krajów członkowskich (średnio 16% rocznie w latach 2004-2010) (tab. 3). Z danych tych wynika, że obszar jednolitego rynku europejskiego staje się dla UE-12 coraz ważniejszym źródłem zakupów artykułów rolno-spożywczych, a nowi członkowie są dla krajów UE-15 raczej rynkiem ich zbytu, a nie źródłem zagrożenia. Oczywiście w niektórych grupach produktów sytuacja może być odmienna.

Cytowane liczby i wskaźniki świadczą jednak nie tylko o tym, że ostatnie rozszerzenie UE nie spowodowało istotnych zmian w sytuacji popytowo-podażowej na rynkach rolno-spożywczych UE-27, ale także o słabości gospodarek żywnościowych nowych krajów członkowskich. Handel artykułami rolno-spożywczymi „nowych” krajów członkowskich – zarówno import, jak i eksport – rósł znacznie szybciej niż w UE-15 już w okresie poprzedzającym członkostwo (tab. 3), a po wstąpieniu nastąpiło bardzo wyraźne przyspieszenie tempa wzrostu. W całym okresie członkostwa (lata 2004-2010) tempo wzrostu obrotów handlu artykułami rolno-spożywczymi krajów UE-12 było ponad 3-krotnie większe niż tempo wzrostu „starych” członków. Mimo to udział nowych krajów członkowskich w handlu UE artykułami rolno-spożywczymi jest wciąż niewielki. W handlu rolno-spożywczym ogółem zwiększył się z ok. 4,4% w 2000 r. do ok. 10,9% w 2010 r., ale jego wartość w tym okresie zwiększyła się tylko o ok. 27 mld euro, podczas gdy krajów UE-15 o ponad 100 mld euro. Ogólna pozycja „nowych” krajów członkowskich jako eksporterów artykułów rolno-spożywczych jest więc na rynku europejskim

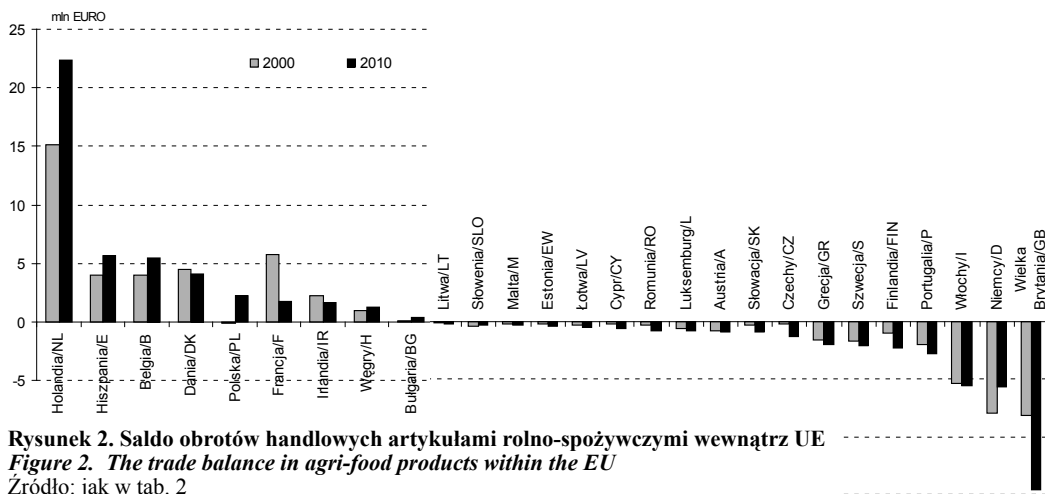

Rysunek 1. Udział w eksporcie rolno-spożywczym do innych krajów UE

Figure 1. Share in agri-food exports to other EU countries

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

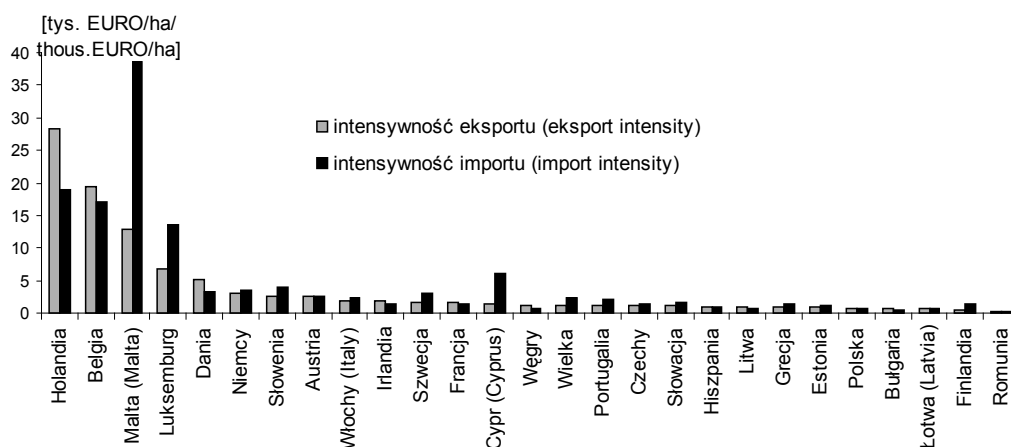

Rysunek 2. Saldo obrotów handlowych artykułami rolno-spożywczymi wewnątrz UE

Figure 2. The trade balance in agri-food products within the EU

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

Rysunek 3. Intensywność eksportu i importu w 2009 r.

Figure 3. The intensity of exports and imports in 2009

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

nadal słaba, choć lokują na nim ok. 80% swego wywozu artykułów rolno-spożywczych (tab. 2), co świadczy o równie silnych powiązaniach krajów UE-12 z rynkiem unijnym, jak „starych” krajów członkowskich.

Tak słabej pozycji nowych krajów członkowskich nie można wyjaśnić znacznie mniejszym potencjałem produkcyjnym rolnictwa. Nowi członkowie dysponują użytkami rolnymi o powierzchni ok. 50 mln ha, stanowiącej ok. 28% zasobów ziemi rolniczej całej Unii (ok. 176 mln ha). Różnica między udziałem w rynku (ok. 10%), a udziałem w powierzchni użytków rolnych była w 2010 r. prawie trzykrotna. Świadczy to, że potencjalne możliwości eksportu artykułami rolno-spożywczymi nowych krajów członkowskich (a także potencjalne możliwości produkcji rolnictwa) nie są wykorzystywane.

Dla zobrazowania tego problemu skonstruowano wskaźnik intensywności handlu wyrażony wartością eksportu artykułów rolno-spożywczych w przeliczeniu na jednostkę użytków rolnych (rys. 3). Liderami są Holandia i Belgia o wręcz „astronomicznych” wynikach. Holendrzy eksportowali w 2010 r. artykuły rolno-spożywcze w przeliczeniu na 1 ha o wartości ok. 28 tys. euro, a Belgowie ok. 19 tys. euro. Są trzy powody takich rezultatów, przy tym dwa z nich nie mają nic wspólnego z rolnictwem. Pierwszym powodem jest „morski” charakter obu krajów. W portach Holandii (Amsterdam i Rotterdam) i Belgii (Antwerpia) jest wyladowywana znaczna część artykułów rolno-spożywczych, przywożonych z krajów zamorskich. Są one zaliczane zarówno do importu, jak i eksportu Holandii i Belgii, choć w rzeczywistości oba kraje są przeważnie jedynie krajami tranzytowymi. Drugą przyczyną są silnie rozwinięte niektóre gałęzie przemysłu rolno-spożywczego, w tym także przetwarzające importowane surowce rolne (m.in. w portach Holandii zlokalizowano wielkie olejarnie i wytwórnie pasz) lub wykazujące się dużą wartością dodaną (belgijski przemysł cukierniczy). Trzecim powodem, tłumaczącym tak wysoki eksport Holandii, a przy tym wysokie saldo dodatnie obrotów artykułami rolno-spożywczymi (18 mld euro w 2010 r.), jest profil rolnictwa (duża produkcja warzyw i kwiatów pod szkłem, cebulek kwiatów i szkółkarstwa).

Na rysunku 3 bardzo wyraźnie pokazano istotne zjawiska. Wśród krajów charakteryzujących się wysokim wskaźnikiem intensywności nie ma państw o dużym obszarze użytków rolnych. Wszystkie te kraje, oprócz Niemiec, mają intensywność bliską przeciętnej UE-27 lub niższą od niej. Zaskakuje zwłaszcza pozycja Francji, państwa o bardzo silnym rolnictwie, mającego trwałą pozycję na rynkach międzynarodowych i ważnego eksportera kilku grup artykułów rolno-spożywczych (m.in. zbóż, wina, artykułów mleczarskich). Drugim zjawiskiem jest współzależność poziomu eksportu i importu. Wysokiemu eksportowi towarzyszy zwykle wysoki import, co nie oznacza jednak, że saldo obrotów jest bliskie zeru (Niemcy z bardzo wysokim eksportem, mają równocześnie drugie najwyższe – po Wielkiej Brytanii – ujemne saldo obrotów ogółem – ok. 9 mld euro w 2010 r.) [Rowiński, Bułkowska 2010].

Pozycja Polski na rynkach rolno-spożywczych UE – wnioski

Z przedstawionych informacji wynika, że wzrost polskiego eksportu rolno-spożywczego na rynki UE można uznać za „niezwykły” wówczas, jeśli się go rozpatruje nie uwzględniając rozwoju sytuacji wszystkich nowych krajów członkowskich. Średnia roczna stopa wzrostu polskiego eksportu rolno-spo-

żywczego ogółem (19,4%) była w latach 2004-2010 wyższa niż średnia roczna stopa wzrostu eksportu pozostałych krajów UE-12 (18,26%). Różnice są jednak tak niewielkie, że trudno uznać wyniki Polski za znacznie lepsze niż innych krajów regionu. Wyższe niż Polska tempo wzrostu eksportu rolno-spożywczego miało w latach 2004-2010 sześć krajów UE-12: Rumunia, Łotwa, Litwa, Bułgaria, Słowacja i Słowenia. Stąd wniosek, że w tym okresie istniała ogólna dobra koniunktura dla handlu artykułami rolno-spożywczymi, którą wykorzystali wszyscy nowi członkowie. Okres siedmioletni okazał się jednak zbyt krótki, aby Polska stała się jednym z wielkich unijnych eksporterów artykułów rolno-spożywczych na JRE. Obecna pozycja (ósmie miejsce w 2010 r. między Wielką Brytanią a Danią z udziałem 4% w rynku) jest dużym skokiem w porównaniu z okresem poprzedzającym członkostwo, gdy eksport Polski kształtował się na poziomie Grecji, Portugalii i Szwecji (rys. 1). Jednakże o wciąż jeszcze niepełnym wykorzystaniu potencjału produkcyjnego polskiego rolnictwa świadczy dwukrotnie wyższy udział Polski w powierzchni użytków rolnych UE-27 (ok. 8%) niż w eksporcie – tylko 4% w 2010 r.

Polski wskaźnik intensywności eksportu z jednostki powierzchni użytków rolnych jest jednym z najniższych. W 2009 kształtował się w na poziomie 815 euro/ha, czyli był ponad 2-krotnie niższy od przeciętnego dla UE-27 (1893 euro/ha). Pod tym względem Polska znajdowała się na piątym miejscu od końca, a za nią Łotwa, Bułgaria i Rumunia, które dopiero z wielkim trudem przyzwyczajają się do funkcjonowania jako kraje członkowskie UE (czwartym państwem za Polską jest Finlandia, mająca znacznie gorsze warunki rolnicze niż Polska). Nadal przed Polską znajdują się m.in. dwa państwa bałtyckie – Litwa i Estonia o znacznie gorszych warunkach glebowych i klimatycznych.

Osiągnięcie przeciętnej unijnej intensywności eksportu z jednostki powierzchni użytków rolnych jest bardzo istotne dla polskiego rolnictwa. Wobec stabilności krajowego popytu na podstawowe artykuły rolno-spożywcze od dalszego wzrostu eksportu zależą w znacznym stopniu możliwości rozwoju polskiego rolnictwa i polskiego przemysłu rolno-spożywczego. Utrzymująca się konkurencyjność oferty pozwala przypuszczać, że polski eksport rolno-spożywczy na JRE będzie nadal rósł co najmniej przez kilka lat.

Stosunkowo słabą pozycję Polski na JRE można interpretować negatywnie jako świadectwo utrzymującej się słabości polskiego rolnictwa i całej gospodarki żywnościowej oraz jej wciąż jeszcze niewielkiej, w porównaniu z innymi państwami UE, orientacji proeksportowej. Jednak pozycja ta może być powodem optymizmu, zwłaszcza w kontekście postępu, jaki się dokonał w okresie członkostwa. Polska gospodarka żywnościowa ma bowiem wciąż jeszcze możliwości wzrostu eksportu na rynki innych krajów członkowskich i wykorzystuje je coraz lepiej.

Literatura

- Porozumienie w sprawie rolnictwa. [W:] Załącznik do porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu WTO. Dz.U. RP nr 9, poz. 542, z dnia 21 stycznia 1996.
- Rowiński J. 2008: Wpływ liberalizacji handlu rolnego na kształt Wspólnej Polityki Rolnej i rolnictwa UE. [W:] (red. M. Kłodziński). Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020. IRWiR PAN, Warszawa, 147-169.
- Rowiński J., Bulkowska M. 2010: Polska jako eksporter produktów rolno-spożywczych na rynek UE. *Przemysł Spożywczy*, 7-8, 22, 24-26.

Summary

The years 2004-2010 were a period of rapid growth in trade of agri-food products in Poland, as well as in other new Member States. The general position of new member states, as exporters of agri-food products, is on the EU market still weak. Although the share of new Member States in trade of agri-food products on the Common European Market tripled during the period 2000-2010, but still is only at level of 12% while Polish – 4%. The potential for agri-food exports of the new Member States is not fully developed. Polish food economy still has the possibilities of increasing exports to the Common European Market, and exploits those opportunities better and better.

Adres do korespondencji:

dr Janusz Rowiński
mgr Małgorzata Bulkowska
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie
ul. Świętokrzyska 20
00-002 Warszawa
tel. (22) 505 44 80, e-mail: rowinski@ierigz.waw.pl
tel. (22) 505 44 03, e-mail: bulkowska@ierigz.waw.pl